International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Economy

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 99
PP: 2194-2208

Arrival
30 May 2021
Published
30 June 2022
Article ID Number
62701
Article Serial Number
34

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.62701

How to Cite This Article
Öktem, H. & Tutar, E. (2022). "Covid-19 Pandemisinin Türkiye'de Sektörlere Göre İstihdama Etkisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:99; pp:2194-2208

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Covid-19 Pandemisinin Türkiye'de Sektörlere Göre İstihdama Etkisi

The Effect Of The Covıd-19 Pandemic On Employment By Sectors In Turkey

Hatice ÖKTEM [1] Erdinç TUTAR [2]

[1] Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Türkiye
[2] Prof, Dr, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye

ÖZET

Küresel salgın haline dönüşen COVID-19 Pandemisi, ortaya çıktığı 2019 Aralık ayından itibaren etkilerini göstermeye başlamış olup, hastalık küreselleşmenin de etkisi ile kısa sürede tüm dünyaya yayılmış; başta sağlık olmak üzere sosyal, ekonomik, ticari ve kültürel alanlarda olumsuz etkiler yaratmıştır. Salgına karşı alınan tedbirler hayatımızı birçok yönden etkileyerek yeni normallerimizi oluşturmuştur. Zamanla COVID-19'a karşı uygulanan gerek tedbir ve politikalar gerekse COVID-19 aşı çalışmaları etkisini göstererek dalgalı bir seyir izlese de vaka sayılarında azalma başlamış ve kısıtlamaların da kaldırılmasıyla eski normallerimize dönmeye başlamış durumdayız. Hayatımızı derinden etkileyen COVID-19 Pandemisi gerek sosyal gerekse ekonomik çok büyük tahribatlar vermiştir. Pandeminin ekonomi üzerindeki tahribatın derecesi büyüme, enflasyon, doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve istihdam istatistikleri yardımıyla incelenmiştir.

Bu çalışmada amaç COVID-19 Pandemisinin Türkiye'de sektörlere göre istihdama etkisini incelemektir. İlgili konuya ilişkin veriler 2020 Ocak ayı ile son istihdam verilerinin açıklandığı döneme kadar olan süreyi kapsayıp; TÜİK, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve T.C. Merkez Bankası verileri ışığında incelenmiştir. İlgili kurumların açıklamış olduğu verilere göre; COVID-19 Pandemisi ekonominin temel yapıtaşı olan işgücü piyasalarını derinden etkilemiştir. Öyle ki, getirilen kısıtlamalar, kapanmalar dolayısıyla sadece ülkemizde değil tüm dünyada üretim durma noktasına gelmiş, ekonomik bozulmalar yaşanmıştır. Ancak açıklanan veriler pandeminin izlerinin yavaş yavaş silindiğini, ekonomik toparlanmanın başladığını göstermektedir. Sektörel istihdamda, tarım sektöründeki istihdamın diğer sektörlere nazaran net bir şekilde azalma eğilimi gösterirken hizmet sektörü istihdamındaki artış göze çarpmaktadır. İnşaat ve sanayi sektörü ise COVID-19 etkilerinden arınmaya başlayıp belirli bir seviyede yükseliş eğilimindedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, İşgücü Piyasası, Sektörel İstihdam

ABSTRACT

The COVID-19 Pandemic, which has turned into a global epidemic, has started to show its effects since it emerged in December 2019, and the disease has spread all over the world in a short time with the effect of globalization. It has created negative effects in social, economic, commercial and cultural areas, especially in health. The measures taken against the epidemic have affected our lives in many ways and created our new normal. Over time, the number of cases started to decrease with the measures and policies applied against COVID-19 and the effects of the COVID-19 vaccine studies, and we have started to return to our old normals with the removal of restrictions. The COVID-19 Pandemic, which deeply affected our lives, has caused great damage both socially and economically. The extent of the pandemic's damage to the economy has been examined with the help of growth, inflation, foreign direct investments, foreign trade and employment statistics.

The aim of this study is to examine the impact of the COVID-19 Pandemic on employment in Turkey by sectors. The data on the subject covers the period between January 2020 and the date when the last employment data is announced; It has been examined in the light of data from TURKSTAT, Presidency Strategy and Budget Department, Ministry of Commerce, Ministry of Industry and Technology, Ministry of Culture and Tourısm and Central Bank. According to the data announced by the relevant institutions; The COVID-19 Pandemic has deeply affected the labor markets. So much so that, due to the restrictions and closures, not only in our country, but also all over the world, production came to a standstill and economic disruptions were experienced. However, the data released show that the traces of the pandemic are gradually being erased and the economic recovery has begun. In sectoral employment, while the employment in the agricultural sector has a clear tendency to decrease compared to other sectors, the increase in the employment of the service sector is striking. The construction and industrial sectors, on the other hand, are in an upward trend.

Keywords: COVID-19, Labor Market, Sectoral Employment

1. GİRİŞ

COVID-19 Pandemisi başladığı günden itibaren gelişmiş, gelişmekte olan, geri kalmış ülke ayrımı yapmadan bütün dünyayı etkisi altına alarak, tüm insanlığı olumsuz etkilemiştir. Sağlık krizi olarak baş gösterip ekonomik krize dönüşerek dünya ekonomisinin küçülmesine sebep olmuştur. Her ülke COVID-19'a karşı farklı tedbir ve önlemler alarak çeşitli politikalar benimsemişlerdir. Ancak COVID-19'un yayılması ve dolayısıyla kısıtlamaların artmasını engellemede başarılı olunamamıştır.

COVID-19, ekonomideki gelir akışlarını 4 faktör üzerinden etkilemektedir: Birincisi, haneler maaş almadığı için tüketim ve tasarruf seviyelerini düşürmektedir. Tasarruflardaki azalma yatırımı azaltmakta ve sonuçta sermaye stokunu azaltmaktadır. İkincisi, hanehalklarının ithalata olan taleplerini azaltmakta, bu da dünyanın geri kalanı için geliri azaltmakta ve dolayısıyla ülkenin ihracatını azaltmaktadır. Üçüncüsü, talep / arz şokları yurtiçi ve yurtdışı tedarik zincirlerinde aksamaya neden olmaktadır. Dördüncüsü, önceki tüm şoklar ve aksamalar, üretimde düşüşe yol açarak üretim faktörlerinin kullanımında azalmaya neden olmaktadır. Bu durumda işgücü, azalan çalışma saatleri veya işten çıkarmalar ve dolayısıyla daha düşük kazançlar nedeniyle sermayeden daha fazla etkilenir (Özcan Han ve Avunduk, 2021:367-377).

Ekonominin temelini oluşturan işgücü piyasaları pandemiden en çok etkilenen grup olmuştur. Dolayısıyla işgücü piyasasının durumu incelenirse COVID-19'un ekonomi üzerindeki etkilerinin anlaşılması nispeten daha kolay olacaktır. Çalışmamızın amacı Türkiye'de pandeminin istihdam üzerindeki etkisini görebilmek ve sektörlere göre istihdamı incelemektir. Çalışmada COVID-19'un etkileri büyüme, enflasyon, doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve istihdam gibi makroekonomik göstergeler yardımıyla incelenerek ve son olarak istihdamın sektörel dağılımı üzerinde durulmuştur.

2. PANDEMİNİN TÜRKİYE'DE MAKRO-EKONOMİK GÖSTERGELERE YANSIMASI

Sağlık krizi olarak ortaya çıktıktan sonra, küreselleşmenin de etkisiyle tüm insanlığı ekonomik, sosyal, kültürel gibi birçok alanda etkileyerek olumsuz koşullar içerisine sürükleyen ve hala devam etmekte olan COVID-19 Pandemisi ekonomik krize dönüşerek bütün ekonomilerde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de ağır etkiler oluşturmuştur. Bu etkilerin ekonomimizde hangi boyutlarda gerçekleştiğini anlayabilmemiz için bazı makroekonomik göstergelerin incelenmesi yol gösterici olacaktır.

2.1. Büyüme

11 Mart 2020 tarihinde ülkemizde ilk vakanın tespiti ve aynı tarihte Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVİD-19 salgınının pandemi ilan edilmesi ile birlikte tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de COVİD-19'a karşı tedbir ve önlemler alınmaya başlanmıştır. Alınan tedbirler kapsamında fabrikaların kısmen veya tamamen kapanması dolayısıyla üretime ara verilmesi, sınırların kapatılması, getirilen tam kapanma ile ülkede çoğu işyerlerinin kapanması ekonomide ciddi şekilde bozulmalara, kayıplara yol açmıştır.

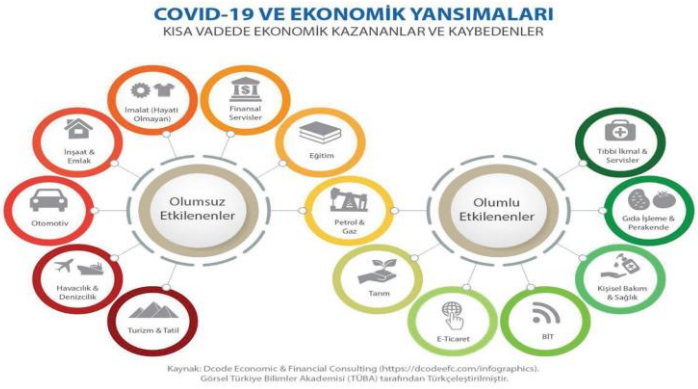

Şekil 1. COVID-19 ve Ekonomik Yansımaları
Kaynak: (Tuna,2021:197)

Şekil 1'de COVİD-19 ve ekonomik yansımaları kısa vadede ekonomik anlamda kazananlar ve kaybedenler olarak verilmiştir. Bilindiği üzere COVİD-19 Pandemisi neredeyse her alanda olumsuz etkilerini hissettirirken bazı ekonomik faaliyet kollarında olumlu sonuçlar doğurmuştur. Pandeminin başlamasıyla birlikte hayatımıza dahil olan maske-mesafe-hijyen kuralları dolayısıyla kişisel bakım ve sağlık ürünleri üreticileri başta olmak üzere, gıda işleme ve perakende, tıbbi imal ve servisler, bilişim teknolojileri, kısıtlamalar ve kapanmalar dolayısıyla ön plana taşınan dijitalleşmeyle e-ticaret uygulamalarının yapıldığı sektörler pandemiden olumlu etkilenenler arasındadır. Havacılık, denizcilik, turizm, otomotiv, imalat sanayi, inşaat, emlak, tekstil ve eğitim olumsuz etkilenen alanlardandır. Pandemiden olumsuz etkilenen alanların ekonomi içerisindeki ağırlığı sebebiyle GSYH' ya etkileri de büyük oranda olmaktadır.

Tablo 1. GSYH Zincirlenmiş Hacim Endeksi ve Değişim Oranları

HSYH Sonuçları, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2021

		GSYH			
Yıl	Çeyrek	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)	Zincirlenmiş Hacim Endeksi	Değişim Oranı (%)
2020	Yıllık	5 046 883	716 092	179,2	1,8
	I	1 071 223	176 200	161,3	4,4
	II	1 037 692	152 585	153,0	-10,4
	IIII	1 413 883	196 582	198,8	6,3
	IV	1 524 085	191 535	203,8	6,2
2021	Yıllık	7 209 040	802 678	198,9	11,0
	I(r)	1 390 704	188 655	173,0	7,3
	II(r)	1 585 213	189 072	186,5	21,9
	IIII(r)	1 919 314	225 983	213,8	7,5
	IV	2 313 810	198 968	222,4	9,1

(r) ilgili çeyreklerde revizyon yapılmıştır
Kaynak: TÜİK

Tablo 1' de verilen GSYH sonuçlarına göre; 2020 yılında GSYH bir önceki yıla göre %1,8 oranında artarak cari fiyatlarla yıllık 5.046.883 milyon TL olarak gerçekleşirken 2021 yılında bir önceki yıla göre %11 artışla 7.209.040 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılının ilk çeyreğinde %4,4 olan büyüme oranının, pandeminin derinleştiği 2020 yılının 2. çeyreğinde %10,4 küçülme olarak gerçekleştiği görülmektedir. 3. ve 4. çeyrekte ekonomi az da olsa toparlanma göstererek 2020 yılı yıllık büyüme oranı %1,8 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise pandeminin yarattığı olumsuz durumların uygulanan politikalarla beraber ekonomideki toparlanmanın devam ettiği ve yıllık büyüme oranının %11'e ulaştığı görülmektedir.

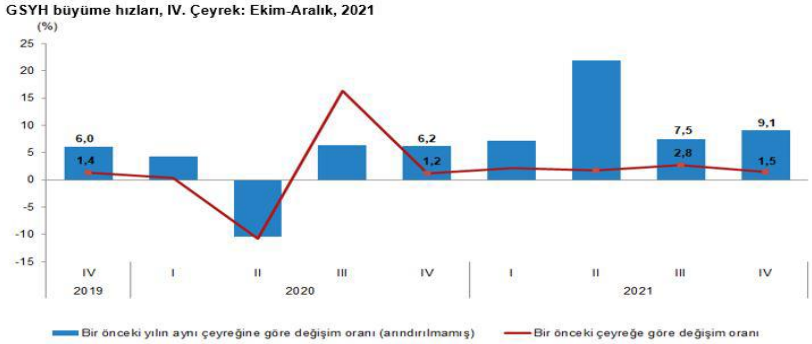

Şekil 2. GSYH Büyüme Hızı (%)
Kaynak: TÜİK

GSYH büyüme hızlarının verildiği şekil 2'den de görüleceği üzere, 2020 yılının 2. çeyreğinde etkilerinin derin bir şekilde hissedildiği COVID-19 Pandemisi sebebiyle küçülme yaşanırken, aynı yılın 3. çeyreğinde toparlanma görülerek büyüme hızının pozitife döndüğü görülmektedir. 3. çeyrekte yaşanan vaka sayılarındaki azalmalar ile tedbirlerin gevşetilmesi dolayısıyla halkın rehavete kapılması vaka sayılarının tekrar artmasına, tedbir ve kısıtlamaların tekrar gündeme gelmesine sebep olmuştur. Kapanmalar başlayınca pandeminin ilk halindeki duruma geri dönülmüş ve ekonomik anlamda yeniden bozulmalar yaşanmaya başlanmıştır. Bunların yansıması büyüme hızında 2020 yılının 4. çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre azalma olarak görülmektedir. 2021 yılında ise büyüme hızı düşük seviyelerde de olsa artışa devam etmektedir.

2.2. Enflasyon

Covid-19 Pandemisi nedeniyle yaşanan üretim azalması çeşitli sektörlerde arz şoklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üretim hacminin düşmesi nedeniyle artan fiyatlar ve toplam tüketim harcamalarının azalması, Türkiye'de 2020 yılının 2. çeyreğinde gayrisafi yurtiçi hasılanın %9.9 küçülmesine neden olmuştur. Pandeminin ilk dönemlerinde, toplam arzın kısılması diğer taraftan toplam talebin de psikolojik ve zorunlu olarak azalması ve bu dönem içerisinde enflasyon oranlarının seyri adeta 1973 Petrol Krizi döneminde yaşanan stagflasyon durumunun 2020 yılında tekrarlanmasına neden olmuştur (Kaymaz,2021:738).

Tablo 2. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksleri ve Tüketici Fiyat Endekslerinde Aylık-Yıllık Gelişmeler (2003=100) (%)

	TÜFE						Yurt İçi ÜFE					
	Aylık			12 Aylık			Aylık			12 Aylık		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Ocak	1,35	1,68	11,10	12,15	14,97	48,69	1,84	2,66	10,45	8,84	26,16	93,53
Şubat	0,35	0,91	4,81	12,37	15,61	54,44	0,48	1,22	7,22	9,26	27,09	105,01
Mart	0,57	1,08	5,46	11,86	16,19	61,14	0,87	4,13	9,19	8,50	31,20	114,97
Nisan	0,85	1,68	7,25	10,94	17,14	69,97	1,28	4,34	7,67	6,71	35,17	121,82
Mayıs	1,36	0,89		11,39	16,59		1,54	3,92		5,53	38,33	
Haziran	1,13	1,94		12,62	17,53		0,69	4,01		6,17	42,89	
Temmuz	0,58	1,80		11,76	18,95		1,02	2,46		8,33	44,92	
Ağustos	0,86	1,12		11,77	19,25		2,35	2,77		11,53	45,52	
Eylül	0,97	1,25		11,75	19,58		2,65	1,55		14,33	43,96	
Ekim	2,13	2,39		11,89	19,89		3,55	5,24		18,20	46,31	
Kasım	2,30	3,51		14,03	21,31		4,08	9,99		23,11	54,62	
Aralık	1,25	13,58		14,60	36,08		2,36	19,08		25,15	79,89	

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022), TÜİK

Tablo 2'de verilen TÜFE ve Yİ- ÜFE değişim oranlarına göre son açıklanan Nisan ayı verisini ele alırsak; 2022 yılı Nisan ayında bir önceki aya göre TÜFE %7,25 artarken, bir önceki yılın aynı ayına göre TÜFE'nin %69,97 arttığı görülmektedir. Aylık değişim oranlarından ziyade 12 aylık değişim oranları durumun ciddiyetini daha çok gözler önüne sermektedir. 2021 Kasım ayına kadar küçük rakamlar halinde değişen TÜFE ve ÜFE oranları, 2021 Kasım ayında döviz kurlarında gerçekleşen yükselmeyle birlikte iki haneli değişim oranlarına ulaşmıştır. Yurt içi ÜFE oranlarına baktığımızda durumun daha kötü olduğu görülmektedir. 2022 yılı yıllık oranlarına göre; Yİ- ÜFE ocak

ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %93,53 artış gerçekleşirken, aynı endeks şubat ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %105,01 olarak gerçekleşmiştir. Nisan ayı için açıklanan yıllık Yİ- ÜFE oranı ise %121,82'dir. Döviz kurlarında yaşanan hareketlilik Türk Lirasının değer kaybına sebep olurken piyasalarda enflasyonist baskı oluşturmaya devam etmektedir. Bu durum şekil 3'te net bir şekilde görülmektedir. 2020 yılı Nisan ayında yıllık değişim oranı %10,94, aynı oran 2021 yılı Nisan ayında %17,14 iken, kasım ayında döviz kurlarında gerçekleşen keskin bir yükselmeyle 2022 yılı Mart ayında %61,14 seviyelerine çıkmıştır. Nisan ayında yıllık değişimi %69,97 olarak açıklanan TÜFE yükseliş seyrini devam ettirmektedir.

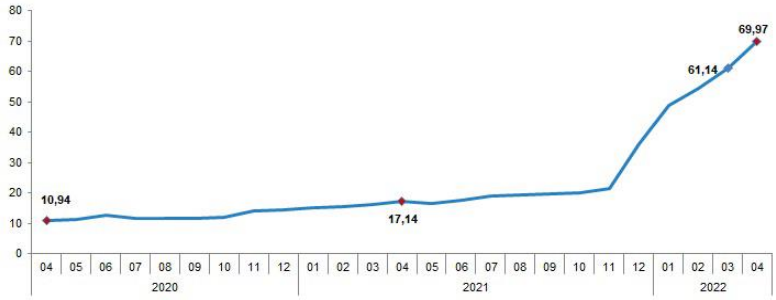

Şekil 3. TÜFE Yıllık Değişim Oranları (%), Nisan 2022
Kaynak: TÜİK

Şekil 4'te verilen ana harcama gruplarına göre sınıflandırılan TÜFE yıllık değişim oranlarına baktığımızda son açıklanan Nisan 2022 TÜİK verilerine göre en düşük artışın %18,71 oranı ile haberleşme alanında olduğu görülmektedir. Bu oranı %26,23'lük artışla giyim ve ayakkabı takip etmektedir. TÜFE'nin yıllık değişim oranının Nisan ayında %69,97 olduğu göz önünde bulundurularak 3 ana harcama grubunda diğer ana harcama gruplarına göre daha yüksek değişim yaşandığı görülmektedir. Bir önceki yılın aynı ayına göre artışın en yüksek yaşandığı ana harcama grubu %105,86 oranı ile ulaştırma olurken, %89,10 oranı ile gıda ve alkolsüz içecekler grubu ikinci en fazla artışın yaşandığı grup olmuştur. En fazla artışın yaşandığı 3. grubu ise %77,64 oranı ile ev eşyası takip etmektedir.

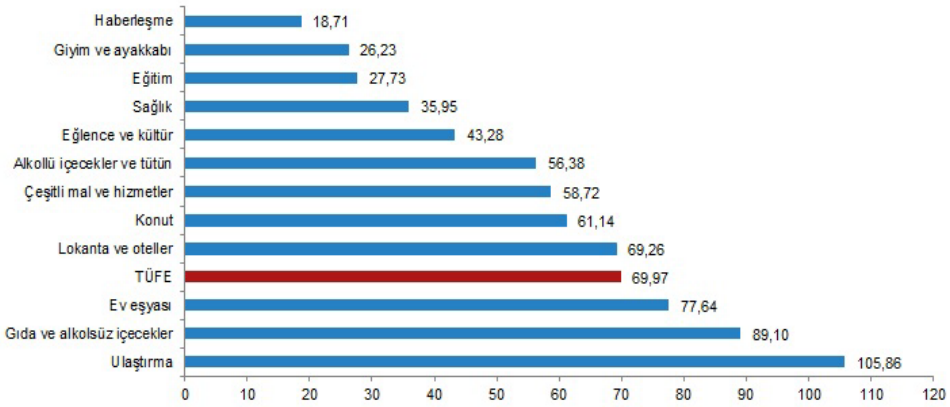

Şekil 4. TÜFE Ana Harcama Gruplarına Göre Yıllık Değişim Oranları (%), Nisan 2022
Kaynak: TÜİK

2021 yılının son çeyreğinde yaşanan döviz kurlarındaki hareketlilik küresel anlamda fiyatların yükselmesine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra 2022 Şubat ayı sonlarında birçok alanda dünyanın ihracatçısı konumunda olan Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan gerginliğin bir nevi savaşa dönüşmesi ile emtia fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. Bu yükseliş etkisini başta gıda fiyatları olmak üzere, enerji fiyatlarında keskin yükselişler, ithalat fiyatlarında yaşanan artışlar gibi her alanda hissettirmiştir. Fiyatlardaki bu yükselişler, enflasyonist baskının azalmasından ziyade artarak devam etmesine sebep olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın yayınladığı enflasyon raporuna göre (TCMB,2022:3); TCMB, enflasyonda yakın dönemde gözlenen yükselişte, jeopolitik gelişmelerin yol açtığı enerji maliyeti artışları, ekonomik temellerden uzak fiyatlama oluşumlarının geçici etkileri, küresel enerji ile gıda ve tarımsal emtia fiyatlarındaki artışların oluşturduğu güçlü negatif arz şoklarının etkili olduğunu belirtmiştir.

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Cari açık ülkelerin önemli problemlerinden birisidir. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için cari açık sorununun çözümlerinden birisi olarak bu açığın finansmanı için doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesine çalışılmaktadır. İthalatın ihracattan fazla olması dolayısıyla oluşan dış ticaret açığı, yatırımcıların ülkeye yatırım

yapıp yapmama konusunda tereddütlerini artırmaktadır. Türkiye'de yurtiçi tasarruf miktarları istenilen seviyelerde değildir. Cari açık hesaplarının resmi rezervler hesabı ile değil de sermaye ve finans hesabı ile kapatılmaya çalışılması sermaye ve finans hesabının da istikrarlı olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle de yabancı sermaye yatırımlarının özellikle doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi amaçlanmaktadır. Ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların birçok olumlu etkiyi yaratacağı düşünülmektedir. Şöyle ki; doğrudan yabancı yatırımlar ülke içinde istihdam olanaklarının artırılmasında, verimlilik artışının sağlanmasında, nitelikli kalifiye işçilerin yetiştirilmesinde, teknoloji ve bilgi ağının güçlendirilmesinde, ihracat seviyesinin artırılmasında önem arz etmektedir (Şahin ve Akdağ,2021:289).

Tablo 3. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Net Yükümlülük Oluşumu)

(Milyon ABD Dolar)	2019	2020	2021	2021 Ocak-Şubat	2022 Ocak-Şubat	2021-2022/Şubat Değ.(%)
Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi (Net Yükümlülük Oluşumu)*	**9.573**	**7.831**	**14.000**	**1.551**	**1.257**	**-18,96%**
Sermaye	5.512	4.401	7.367	672	693	**3,13%**
Yatırım	5.881	5.791	7.592	746	710	**-4,83%**
Tasfiye	369	1.390	225	74	17	**-77,03%**
Diğer Sermaye (Net)**	-918	-524	999	201	-176	**-187,56%**
Gayrimenkul (Net)	4.979	3.954	5.634	678	740	**9,14%**

*TCMB tarafından yayımlanan ödemeler dengesi istatistikleri altındaki uluslararası doğrudan yatırım verileri IMF Altıncı El Kitabına göre düzenlenmiştir.
** Uluslararası Sermayeli Firmaların Yabancı Ortaklarından Aldıkları Kredi
Kaynak: T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022a)

Uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin verildiği tablo 3'e göre, uluslararası doğrudan yatırım girişi 2019 yılında 9.573 milyon ABD Doları düzeyindeyken 2020 yılında pandemi dolayısıyla getirilen kısıtlamalar sınırların kapatılması vs. birçok alanda olduğu gibi yabancı yatırımların da azalması ile sonuçlanmıştır. 2020 yılında gerçekleşen 7.831 milyon ABD düzeyindeki doğrudan yatırımın 4.401 milyon ABD dolarlık kısmı sermaye yatırımı olarak gerçekleştiği görülmektedir. 3.954 milyon ABD dolarlık düzeyi ise gayrimenkul yatırımı oluşturmaktadır. Ancak gayrimenkul yatırımı tek seferlik olduğundan ülkemizin sermaye stokunda artışa sebep olmaz. Dolayısıyla ülkemiz için önemli olan sermaye yatırımı yapılmasıdır. Yıllar itibariyle gayrimenkul yatırımlarının arttığı gözlenmektedir. 2021 yılı Ocak-Şubat döneminde gerçekleşen 1.551 milyon ABD dolarlık yatırımın 672 milyon ABD doları sermaye iken, 678 milyon ABD doları gayrimenkul yatırımı olarak gerçekleşmiştir. 2022 Ocak-Şubat döneminde ise 693 milyon ABD dolarlık sermaye söz konusu iken gayrimenkul yatırımı 740 milyon ABD dolarıdır. 2021-2022 ocak-Şubat dönemi karşılaştırıldığında 2022 yılında bir önceki yıla göre uluslararası doğrudan yatırım girişlerinde yaklaşık %19 oranında azalma görülmektedir. Sermaye yatırım ve tasfiyede büyük oranda azalma görülürken gayrimenkul yatırımları %9,14 oranında artış gerçekleştirmiştir.

Tablo 4. Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon ABD Doları) Yatırım Kalemine Göre

SEKTÖR	2021 (Milyon $)	2021 (% PAY)	2022 Şubat (Milyon $)	2022 Şubat (% Pay)
TARIM	**144**	**1,9%**	**13**	**1,8%**
MADENCİLİK	**51**	**0,7%**	**3**	**0,4%**
İMALAT	**1.799**	**23,7%**	**339**	**47,7%**
GIDA-İÇECEK TÜTÜN	173	2,3%	248	34,9%
KİMYA	292	3,8%	39	5,5%
RAFİNE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ	138	1,8%	0	0,0%
ANA METAL SANAYİ	95	1,3%	16	2,3%
BİLGİSAYAR-ELEKTRONİK VE OPTİK ÜRÜNLER	258	3,4%	9	1,3%
METALİK OLMAYAN ÜRÜNLER	4	0,1%	1	0,1%
TEKSTİL-GİYİM-DERİ	29	0,4%	2	0,3%
KAUÇUK-PLASTİK	107	1,4%	1	0,1%
ULAŞIM ARAÇLARI	412	5,4%	0	0,0%
KAĞIT	98	1,3%	5	0,7%
MAKİNA-TEÇHİZAT	62	0,8%	0	0,0%
MOBİLYA	130	1,7%	18	2,5%
AĞAÇ VE AĞAÇ ÜRÜNLERİ	1	0,0%	0	0,0%
ENERJİ	**129**	**1,7%**	**7**	**1,0%**
HİZMETLER	**5.467**	**72,0%**	**348**	**49,0%**
FİNANS VE SİGORTA	379	5,0%	14	2,0%
TELEKOMÜNİKASYON	945	12,4%	102	14,4%
TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET	3.338	44,0%	156	22,0%
Ulaştırma ve Depolama	232	3,1%	3	0,4%
İnşaat	101	1,3%	10	1,4%
Gayrimenkul Faaliyetleri	77	1,0%	8	1,1%
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	46	0,6%	5	0,7%
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	67	0,9%	43	6,1%
DİĞER HİZMETLER	282	3,7%	7	1,0%
SU TEMİNİ, ATIK YÖNETİMİ	**2**	**0,0%**	**0**	**0,0%**

Kaynak: T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022a)

Uluslararası doğrudan yatırımların sektörlere göre verildiği tablo 4'e göre, 2021 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlarda 5.467 milyon ABD doları ile hizmet sektörü ilk sırayı almış ve 2021 yılında gerçekleşen yatırımların %72'sini oluşturmaktadır. 2. sırayı ise 1.799 milyon ABD dolarlık yatırım ve %23,7 oranındaki pay ile imalat sektörü almıştır. En az yatırım yapılan sektör ise 2 milyon ABD doları ile su temini ve atık yönetimi sektörü olmuştur. 2022 Şubat ayında ise en fazla yatırım yapılan sektör 348 milyon ABD doları ile %49 oranında paya sahip olarak hizmet sektörü olmuştur. İmalat sektörü 339 milyon ABD doları tutarındaki yatırımla ikinci en fazla yatırım yapılan sektör olmuştur.

Tablo 5. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon $)

Ülke	2017	2018	2019	2020	2021	Ocak-Şubat	
						2021	2022
Avrupa Ülkeleri	4.927	4.326	3.617	3.760	4.572	284	602
Almanya	312	298	467	287	466	17	40
Avusturya	320	465	75	57	103	2	43
Fransa	107	313	158	168	134	4	8
Hollanda	1.727	855	1.169	598	1.014	159	153
İngiltere	328	445	874	474	1.436	74	32
İtalya	128	523	94	977	39	6	8
Lüksemburg	96	350	135	425	351	2	0
Diğer Avrupa Ülkeleri	1.909	1.077	645	774	1.029	20	318
Afrika Ülkeleri	63	24	31	18	2	0	1
A.B.D.	180	435	340	813	1.181	6	44
Kanada	38	0	6	3	42	0	0
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	29	36	95	0	14	14	0
Asya	1.705	1.837	1.789	1.197	1.781	442	62
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.260	982	1.328	754	907	87	20
Körfez Ülkeleri	252	457	686	561	718	45	20
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	1.008	525	642	193	189	42	0
Diğer Asya Ülkeleri	445	855	461	443	874	355	42
Diğer Ülkeler	459	41	3	0	0	0	1
Toplam	7.401	6.699	5.881	5.791	7.592	746	710

Kaynak: T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022b)

Uluslararası doğrudan yatırımların ülkelere göre dağılımında (tablo 5), Avrupa ülkelerinin genel itibariyle artış gösterirken Afrika ülkelerinin yaptığı yatırımların azaldığı görülmektedir. 2020 yılında Almanya, Avusturya, Hollanda ve İngiltere'den yapılan yatırımlar azalırken Fransa, İtalya ve Lüksemburg yatırımlarında artış görülmüştür. Asya'dan yapılan yatırımlar 2020 yılında azalırken, 2021 yılında artış gerçekleştirmiştir. ABD 2020 yılında yaptığı 813 milyon dolarlık yatırımını 2021 yılında 1.181 milyon dolara çıkarmıştır. Yıllık bazda bakılacak olursa 2020 yılında 5.791 milyon dolar olarak gerçekleşen yatırımlar 2021 yılında artış göstererek 7.592 milyon dolara ulaşmıştır. 2021-2022 Ocak-Şubat dönemi karşılaştırıldığında 2021 yılında Avrupa ülkelerinin yatırımı 284 milyon dolar iken 2022 yılının aynı döneminde 602 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. toplamda ise 2021 yılı Ocak-Şubat döneminde 746 milyon dolarlık yatırım gerçekleşirken, 2022 yılında 710 milyon dolara gerilediği görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların gittikleri ülkede kalıcı olma özelliklerinden dolayı, ülkemizde olduğu gibi uzun süreli dış denge açığı ve tasarruf açığı olan ülkeler için daha çok tercih edilebilir bir finansman yöntemidir. Portföy yatırımları veya dış krediler yoluyla finansman yöntemi ise kısa vadede çözüm sağlayan ancak uzun vadede kalıcı çözümler üretmeyen bir yöntemdir. Bu nedenle dış denge açığı ve tasarruf açığının süreklilik kazandığı Türkiye için DYY girişlerinin artırılması önem arz etmektedir (Durgan,2016:6).

2.4. Dış Ticaret

Dış ticaret sürecinin; üretimden ödeme ve teslim şekillerine, döviz kuru politikalarından dış ticaret finansmanına, uluslararası ikili-çok taraflı antlaşmalardan dış ticaret politikalarına, tedarik zinciri yönetiminden gümrük işlemlerindeki uygulamalara, dijitalleşmeden yeni çalışma düzenlerine, istihdam politikalarından değişen yasal düzenlemelere, para politikasından maliye politikalarına kadar geniş bir etki alanı vardır (Acar,2021:507). Bu süreç içerisinde gerçekleşecek küçük bir değişim veya aksama dış ticaretin geneline bakıldığında büyük etkiler oluşturabilmektedir.

2019 Aralık ayında Çin'de ortaya çıkıp kısa süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 Pandemisi ülkeleri dış ticaret alanında da derinden etkilemiştir. Pandemi dolayısıyla getirilen kısıtlamalar, kapanmalar üretimde düşüşler yaşanmasına sebep olmuştur. Pandemiye karşı alınan tedbirler kapsamında dış ticarette yaşanan kısıtlamalar ülkelerin ithalat ve ihracat oranlarını önemli derecede etkilemiştir. Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de dış ticaret zaman zaman durma noktasına gelmiştir. İhracat ve ithalat oranları aylara göre şekil 5'te verilmiştir. Grafikte verilen Ticaret Bakanlığı verilerine göre, ülkemizde 2020 yılının ilk çeyreğinde ortaya çıkan COVID-19 pandemisinin nisan ayında derinleşmesi dış ticaret oranlarında da kendini göstermiştir. Nisan ayında ihracat-ithalat oranları dış talebin de azalmasıyla en düşük seviyelerine inmiştir. 2. çeyrekte, yaşanan kısıtlamaların gevşetilmesi ve uygulanan politikalar dış ticarette tekrar artış yaşanmasına yol açarak 2020 yılı sonuna kadar dalgalı bir seyir izleyerek yükselişe geçmiştir. 2020 yılı Mart ayında 13,4 milyar dolar olan ihracatımız aynı yılın nisan ayında 9 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. 2021 yılı nisan ayında 18,8 milyar dolar olarak yükseliş seyri

gerçekleştirmiştir. 2020 yılı Mart ayında ithalatımız 18,8 milyar dolar iken aynı yılın nisan ayında 13,6 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. 2021 Nisan ayında ithalatımız 21,8 milyar dolar gerçekleşmiştir. 2022 yılına kadar dalgalı bir şekilde yükseliş gösteren ithalat ve ihracatımız 2021 Kasım ayında döviz kurlarında yaşanan dalgalanma sebebiyle düşüş göstermiştir. 2022 Nisan ayına geldiğimizde ihracatımız 23,4 milyar dolar ve ithalatımız 29,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

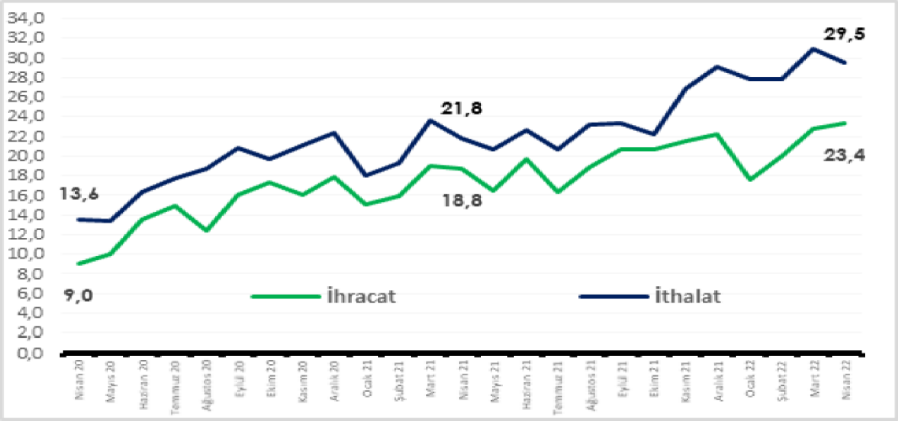

Şekil 5. Aylara Göre Dış Ticaret (Milyar Dolar)
Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Makroekonomik aktarım kanallarındaki bozulmalar tarımsal arz ve talebini, buna bağlı olarak tarımsal ticareti de önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin petrol ve metal fiyatlarındaki hızlı düşüşler, emtia ihraç eden ülkelerin birçoğunun döviz kurları üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu aşağı yönlü baskı ise tarımsal tüm ticari mallar üzerindeki etkisini göstermektedir. Ayrıca COVID-19 pandemisi sonucunda işsiz insan sayısı hızla artmakta, işini kaybedenlerin satın alma gücü azalmakta, bu durum ise nihai gıda talebi üzerinde olumsuz şoka neden olmaktadır (Duran ve Acar, 2020:57).

Halen devam etmekte olan COVID-19 pandemisinin etkileri de devam etmektedir. Pandemi bittikten sonra toparlanmanın pandemi öncesi ekonomik duruma geri dönmenin zaman alacağı aşikardır. Ancak mevcut durumu görebilmek için tablo 6'da 2021 ve 2022 yıllarına ait dış ticaret verileri verilmiştir. Ticaret Bakanlığı'nın açıklamış olduğu verilere göre; 2021 Nisan ayında 18 milyar 757 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracatımız, 2022 yılı Nisan ayında %24,6 oranında artış göstererek 23 milyar 364 milyon dolar olmuştur. İthalatımız ise 2022 Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %34,9 oranında artarak 29 milyar 466 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış dengeye baktığımız zaman ithalatımızdaki artış ihracatımızdaki artıştan fazla olduğu için dış açığın arttığı görülmektedir. İhracatımızın ithalatımızı karşılama oranındaki düşüş dış açığımızdaki artışın bir diğer göstergesidir. Ocak- Nisan dönemine baktığımızda da durum değişmemektedir. 2022 yılı Ocak-Nisan döneminde ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine göre %21,7 artış gösterirken ithalatımız %40,1 oranında değişim göstermiştir. 2021 Ocak-Nisan döneminde %82,9 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2022 yılının aynı döneminde %72 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 6. Dış Ticaret Verileri (Milyar Dolar)

Dış Ticaret		İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhr./ İth. (%)
Nisan	2021	18.757	21.837	40.594	-3.080	85,9
	2022	23.364	29.466	52.830	-6.102	79,3
	Değişim %	24,6	34,9	30,1	98,1	.
Ocak-Nisan	2021	68.670	82.824	151.493	-14.154	82,9
	2022	83.565	116.073	199.638	-32.508	72,0
	Değişim %	21,7	40,1	31,8	129,7	.

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

İhracatın ithalatı karşılama oranının verildiği şekil 6'ya göre; 2020 Mart ayında gerçekleşen %70,9'luk ihracatın ithalatı karşılama oranı aynı yılın nisan ayında derinleşen pandemi dolayısıyla %66,2 seviyesine gerilemiştir. COVID-19 vaka sayılarındaki artış dolayısıyla gündeme gelen kısıtlamalara bağlı olarak gerçekleşen ithalat ve ihracatımızın değişimi grafikte dalgalı bir şekilde görülmektedir. 2021 Nisan ayına geldiğimizde ihracatın ithalatı karşılama oranı yükseliş göstererek %85,9 oranında gerçekleşmiştir. Dalgalı bir seyir izleyen bu oran 2021 Ekim ayından sonra döviz kurlarında yaşanan dalgalanma ve Türk Lirasının değer kaybı dolayısıyla keskin bir düşüş yaşamış ve pandeminin başladığı dönemdeki duruma geri dönülmüştür. 2022 Mart ayında ise %73,4 olarak gerçekleşen oran nisan ayında %79,3 seviyesinde gerçekleşerek tekrar yükseliş trendine girmiştir.

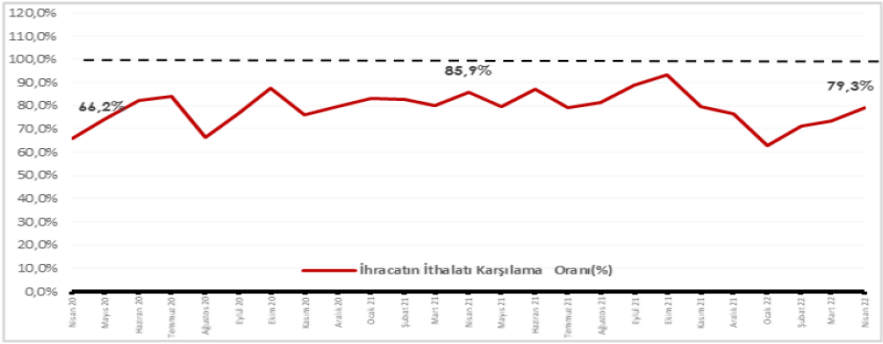

Şekil 6. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

3. COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE'DE İSTİHDAM VE İŞGÜCÜ GÖSTERGELERİNE YANSIMASI

Yukarıda bahsedilen makroekonomik göstergelerin her birisi başlı başına önemlidir ancak istihdam ve işgücü piyasaları ekonomi içerisinde COVİD-19'un etkilerinin en çok hissedildiği alanlardan biri olduğu için daha büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla COVID-19 pandemisinin verdiği tahribatın büyüklüğü söz konusu göstergeler yardımıyla incelenerek, araştırmamız nihai amacına ulaştırılacaktır.

COVID-19, ekonomideki gelir akışlarını 4 faktör üzerinden etkilemektedir: Birincisi, haneler maaş almadığı için tüketim ve tasarruf seviyelerini düşürmektedir. Tasarruflardaki azalma yatırımı azaltmakta ve sonuçta sermaye stokunu azaltmaktadır. İkincisi, hanehalklarının ithalata olan taleplerini azaltmakta, bu da dünyanın geri kalanı için geliri azaltmakta ve dolayısıyla ülkenin ihracatını azaltmaktadır. Üçüncüsü, talep / arz şokları yurtiçi ve yurtdışı tedarik zincirlerinde aksamaya neden olmaktadır. Dördüncüsü, önceki tüm şoklar ve aksamalar, üretimde düşüşe yol açarak üretim faktörlerinin kullanımında azalmaya neden olmaktadır. Bu durumda işgücü, azalan çalışma saatleri veya işten çıkarmalar ve dolayısıyla daha düşük kazançlar nedeniyle sermayeden daha fazla etkilenir(Özcan Han ve Avunduk,2021:367-377).

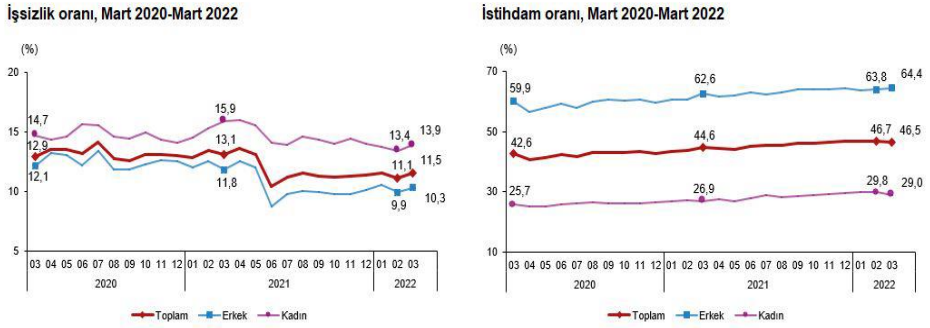

Şekil 7. İstihdam ve İşsizlik Oranları, Mart 2020- Mart 2022
Kaynak: TÜİK

TÜİK' in açıklamış olduğu istihdam ve işsizlik oranlarının verildiği şekil 7'de görüldüğü üzere, pandeminin ortaya çıktığı 2020 Mart itibariyle işsizlik oranları dalgalı seyir izlemektedir. 2020 Mart ayında %12,9 olarak gerçekleşen toplam işsizlik oranı, pandemiye karşı alınan tedbir ve önlemler kapsamında gerçekleşen kısıtlamaların da etkisi ile 2020 Temmuz ayında işsizlik oranlarının yükselmesine sebep olmuştur. 2021 Mart ayına kadar yakın seviyelerde devam eden işsizlik oranları aynı yılın Mart ayında %13,1 olarak gerçekleşmiştir. Vaka sayılarındaki azalma ile birlikte pandeminin gerektirdiği kısıtlamaların gevşetilmesi dolayısıyla 2021 Haziran ayında işsizlik oranlarının düştüğü görülmektedir. Temmuz ayı itibariyle işsizlik oranlarında tekrar bir yükseliş görülse de, oranlar birbirine yakın düzeyde gerçekleşmiştir. 2022 yılı Şubat ayında %11,1 olan toplam işsizlik oranı mart ayında %11,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı ayda kadın işsizlik oranı %13,9 iken erkek işsizlik oranı %10,3'tür. İstihdam oranlarına bakıldığında ise, 2020 Mart ayında %42,6 olan oran hafif dalgalanmalarla 2021 Mart ayında %44,6 oranında gerçekleşerek pandeminin olumsuz etkilerini kısa dönemlik de olsa telafi etmeye başlamıştır. 2022 Mart ayında aynı oran %46,5 seviyelerine yükselmiştir. Kadın istihdam oranı 2020 Mart ayında %25,7 iken 2022 Mart ayına gelindiğinde %29,0 seviyesine çıktığı görülmektedir.

Temel işgücü göstergelerinin verildiği tablo 7, 2020-2022 son verilerin açıklandığı Mart ayını kapsamaktadır. Tabloda verilen TÜİK verilerine göre, pandeminin etkilerinin en ağır hissedildiği 2020 yılı mart ayı itibariyle işsizlik oranlarında artışlarla kendisini hissettirmeye başlamıştır. Nisan ayında başlayan kapanmalarla yaşanan işten çıkarmalar, işyerlerinin kapanması bu oranlar üzerinde etkilidir. İşgücüne katılım oranlarında azalma 2020 Şubat

ayı itibariyle başlamış olup %46 seviyelerine inmiştir. Kısıtlamaların gevşetilmeye başlamasıyla birlikte işgücüne katılım oranlarında yükselme başlamış ve işsizlik oranları da azalmaya başlamıştır. 2021 yılı Ocak ayında % 12,8 olan işsizlik oranı şubat ayında tekrar yükselmeye başlamış ve haziran ayında ayı oran %10,4 seviyelerine kadar gerilemiştir. 2021 temmuz ayından itibaren %11 seviyelerinde gerçekleşen işsizlik oranları 2022 mart ayında ise %11,5 olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne katılım oranları 2020 yılı sonuna kadar %49 seviyelerinde gerçekleşirken 2021 yılında başlayan toparlanma ile birlikte %52 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2022 mart ayında ise işgücüne katılım oranı %52,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Temel İşgücü Göstergeleri (mevsimsellikten arındırılmış)

2020												
	Ocak	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
İşgücü (Bin kişi)	31.762	31.583	30.419	29.310	29.780	30.521	30.489	30.833	31.019	31.154	31.315	31.089
İstihdam (Bin kişi)	27.588	27.598	26.490	25.339	25.769	26.479	26.198	26.920	27.099	27.069	27.215	27.050
İşsizlik Oranı(%)	13,1	12,6	12,9	13,5	13,5	13,2	14,1	12,7	12,6	13,1	13,1	13,0
İstihdam Oranı(%)	44,5	44,4	42,6	40,7	41,3	42,3	41,8	42,9	43,1	43,0	43,2	42,8
İşgücüne Katılım Oranı(%)	51,2	50,8	48,9	47,0	47,7	48,8	48,7	49,2	49,4	49,5	49,7	49,2
2021												
	Ocak	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
İşgücü (Bin kişi)	31.525	31.868	32.519	32.623	32.368	32.140	32.561	32.754	33.173	33.281	33.528	33.838
İstihdam (Bin kişi)	27.487	27.586	28.271	28.175	28.116	28.788	28.924	28.987	29.412	29.562	29.736	29.979
İşsizlik oranı(%)	12,8	13,4	13,1	13,6	13,1	10,4	11,2	11,5	11,3	11,2	11,3	11,4
İstihdam oranı(%)	43,5	43,6	44,6	44,4	44,2	45,2	45,4	45,4	46,0	46,2	46,4	46,7
İşgücüne Katılım Oranı(%)	49,9	50,3	51,3	51,4	50,9	50,5	51,1	51,3	51,9	52,0	52,3	52,7
2022												
	Ocak	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
İşgücü (Bin kişi)	33.821	33.755	33.851									
İstihdam (Bin kişi)	29.921	30.015	29.956									
İşsizlik oranı(%)	11,5	11,1	11,5									
İstihdam Oranı(%)	46,6	46,7	46,5									
İşgücüne Katılım Oranı(%)	52,6	52,5	52,6									

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak tarafımızca hazırlanmıştır.

4. COVID-19 PANDEMİSİNİN SEKTÖRLERE GÖRE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

COVID-19 pandemisinin ortaya çıktığı ilk dönemler itibariyle pandeminin yayılmasını engellemek amacıyla getirilen birtakım kısıtlamalar ve uygulamalar neticesinde bazı sektörlerde yaşanan kapanmalar, çalışma saatlerinin değişmesi vs. sebebiyle, gerçekleştirilen faaliyetlerin durma noktasına gelmesi üretimde düşüşe dolayısıyla büyümeye olumsuz etki etmektedir. Ancak pandeminin etkileri her ülke için farklı olduğu gibi her sektörde de farklı etkiler oluşturmaktadır. Ulaşım, turizm gibi hizmet odaklı sektörlerde etki oranı oldukça yüksek gerçekleşirken, tıbbi malzeme, kişisel bakım, sağlık ürünleri gibi üretim yapan sektörlerde üretimde ciddi oranlarda artış sağlanmıştır. Dolayısıyla pandeminin etki oranları farklı olduğu gibi pandemi sonrası sektörlerin toparlanma süreci de farklı olacaktır (Öktem, 2021:166).

İşgücü piyasaları ekonominin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla istihdam yapısı ekonominin temel yapıtaşıdır. Genel istihdam verilerini incelemek COVID-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisi üzerindeki etkilerini görebilmemiz açısından bize ışık tutacaktır. İstihdam oranlarının çeyreklik döneme göre verildiği şekil 8'e göre; 2020 yılının ilk çeyreğinde %43,8 olarak gerçekleşen toplam istihdam oranı, COVID-19 Pandemisinin ortaya çıktığı ve derinleştiği dönem olan 2. çeyrekte düşme eğilimine girmiş ve zamanla ekonomik toparlanma başlayarak 2021 yılı ilk çeyreğinde toplam istihdam oranı %43,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı çeyreklik dönemde kadın istihdamı %26,9 iken erkek istihdamı %61,1 seviyesindedir. Kadın istihdamında pandemi öncesinde yaşanan eksiklikler pandemi döneminde de devam etmektedir. Zira pandemiye karşı alınan tedbirler kapsamında işten çıkarmalarda ilk etkilenen grup kadınlar olmuştur. 2021 yılının 4. çeyreğine gelindiğinde kadın istihdamı %29,3 olarak gerçekleşirken erkek istihdamı %64 ve toplam istihdam %46,5 oranında açıklanmıştır. 2022 yılı ilk çeyrekte kadın istihdamı oranında artış gerçekleşerek %29,5 seviyesine ulaşmıştır ancak hala yeterli düzeyde kadın istihdam edilmemektedir. Toplam istihdam oranı ise %46,6 seviyesindedir.

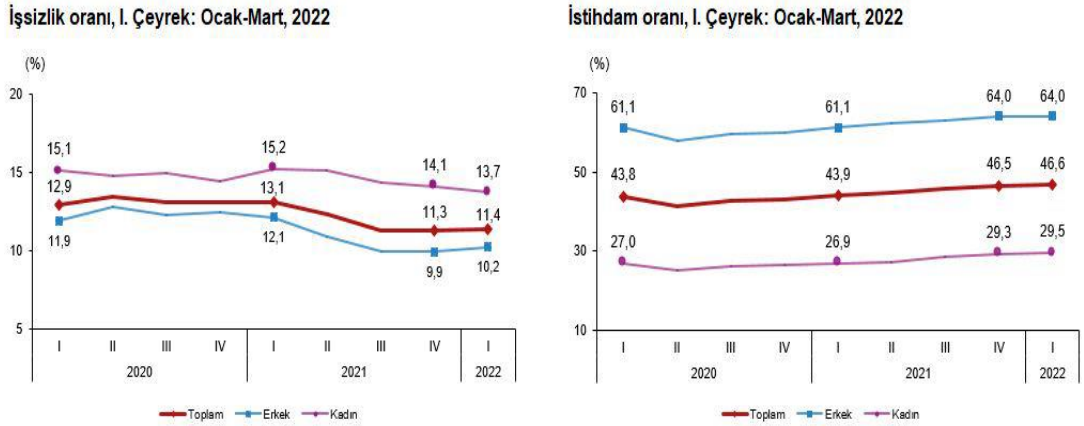

Şekil 8. İstihdam ve İşsizlik Oranları (Mevsim Etkisinden Arındırılmış)
Kaynak: TÜİK

Tablo 8. Sektöre Göre İstihdam Edilenler (Mevsim Etkisinden Arındırılmış)

	SAYI (Bin Kişi)			(%)		
	2021 1. Çeyrek	**2021 4. Çeyrek**	**2022 1. Çeyrek**	**2021 1. Çeyrek**	**2021 4.Çeyrek**	**2022 1. Çeyrek**
TOPLAM	**27.781**	**29.776**	**29.964**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Tarım	**4.908**	**4.972**	**4.833**	17,7	16,7	16,1
Sanayi	**5.932**	**6.459**	**6.529**	21,4	21,7	21,8
İnşaat	**1.722**	**1.771**	**1.735**	6,2	5,9	5,8
Hizmetler	**15.219**	**16.575**	**16.867**	54,8	55,7	56,3
ERKEK	**19.174**	**20.304**	**20.369**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Tarım	2.909	2.855	2.818	15,2	14,1	13,8
Sanayi	4.515	4.862	4.907	23,5	23,9	24,1
İnşaat	1.648	1.681	1.650	8,6	8,3	8,1
Hizmetler	10.101	10.905	10.994	52,7	53,7	54,0
KADIN	**8.608**	**9.472**	**9.595**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Tarım	1.999	2.116	2.015	23,2	22,3	21,0
Sanayi	1.417	1.596	1.622	16,5	16,9	16,9
İnşaat	74	90	84	0,9	0,9	0,9
Hizmetler	5.118	5.669	5.873	59,5	59,9	61,2

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 1. Çeyrek: Ocak-Mart,2022

TÜİK' in açıkladığı işgücü istatistiklerinin çeyrek dönem olarak verildiği tablo 8'e göre; 2022 yılının ilk çeyreğinde 29 milyon 964 bin olarak gerçekleşen toplam istihdamın %56,3' ünü hizmetler sektörü, %21,8'ini sanayi, %16,1'ini tarım ve %5,8'ini ise inşaat sektörü oluşturmaktadır. Bir önceki çeyreğe göre istihdam, hizmet sektöründe 292 bin kişi, sanayi sektöründe 70 bin kişi artarken, inşaat sektöründe 36 bin kişi, tarım sektöründe ise 139 bin kişi azalmıştır. 2022 yılı ilk çeyreklik döneminde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yine tarım ve inşaat sektöründe azalma görülürken, sanayi ve hizmet sektöründe artış sağlanmıştır. Cinsiyet ayrımına göre sektörel istihdama bakıldığında; toplam istihdamın 2/3'lük oranını erkek istihdamı, kalan 1/3'lük kısmı ise kadın istihdamı oluşturmaktadır. Bu oran kadın istihdamında hala eksik kalındığını yeni düzenleme ve politikalar gerektirdiğini işaret etmektedir. Tarım ve inşaat sektöründe hem erkek hem kadın kategorisinde istihdamda azalmalar yaşandığı görülmektedir. Döviz piyasalarında yaşanan hareketlilik, Türk Lirasında gerçekleşen hızlı değer kayıpları enflasyonist baskıyla sonuçlanıp hayat pahalılığına, temel gıda fiyatlarının vb birçok ihtiyacın fiyatlarında yükselişe sebep olmaktadır. Kısır döngü haline dönüşen bu durumda çiftçi, maliyeti yükselen temel ürünleri (tohum, gübre vs.) alamıyor, alamadığı için ekim dikim sağlayamıyor, ekim sağlanan ürünlerin kıt olmasından kaynaklı fiyatlar tekrar yüksek seviyelerde gerçekleşiyor. Dolayısıyla artık insanlar tarım ülkesi olan Türkiye'de tarımla uğraşmaktan vazgeçerek farklı sektörlere geçiş yapmaktadırlar. Hizmet sektöründe yaşanan artışlar bu durumu doğrulamaktadır.

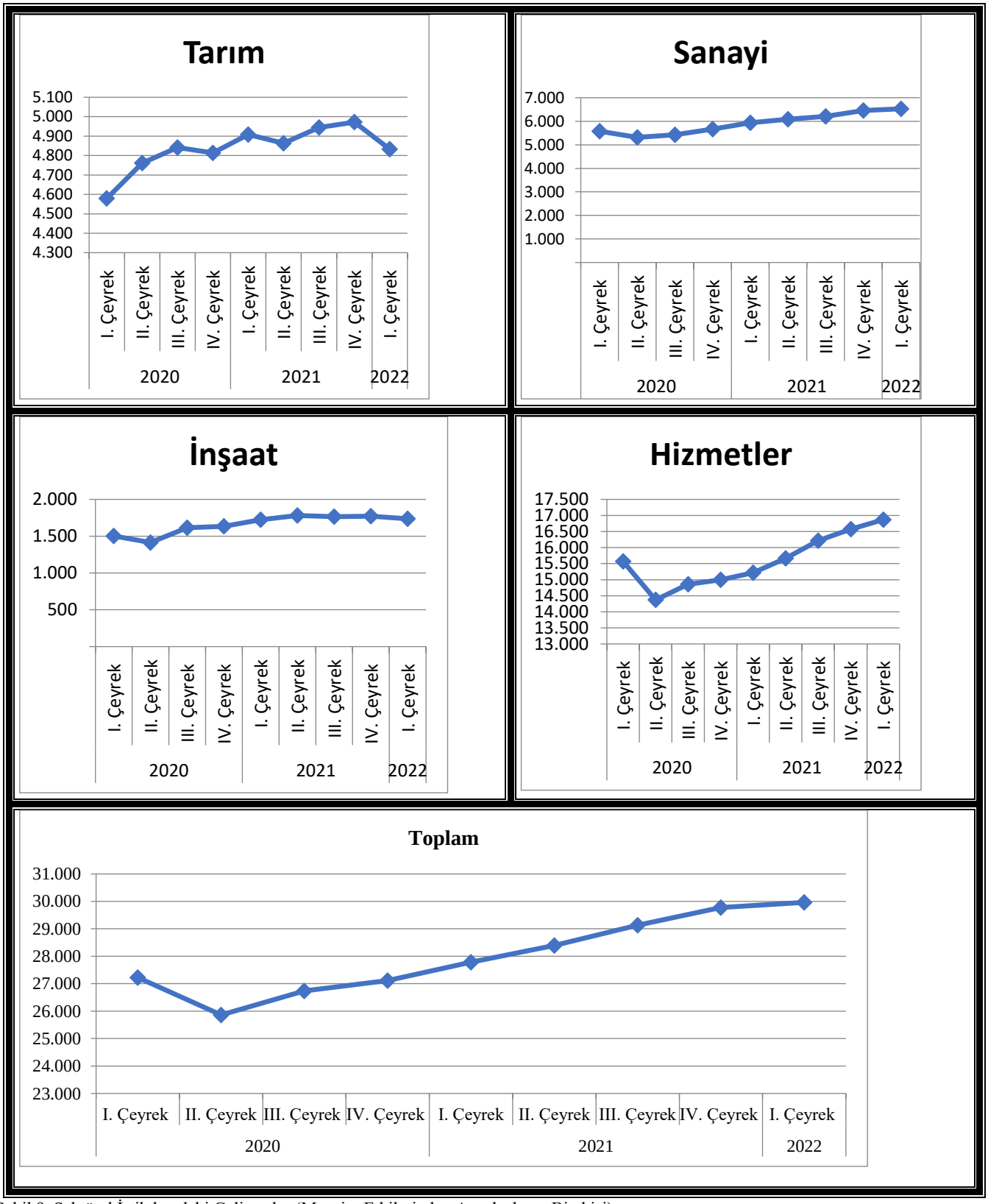

Şekil 9. Sektörel İstihdamdaki Gelişmeler (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış, Bin kişi)
Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 9'da verilen sektörel istihdamdaki gelişmelere göre genel itibariyle sektörlere bakıldığında; COVID-19 pandemisinin derinleştiği 2020 yılının II. çeyreğinde COVID-19' a karşı alınan tedbirler kapsamında gerçekleştirilen sokağa çıkma yasakları, bazı işyerlerinin kapanması, bazı fabrika ve işletmelerin üretime ara vermesi ve sosyal mesafeyi korumak adına bazı hizmet faaliyetlerinin durdurulması gibi sebeplerle çoğu sektör etkilenmiş ve kendi içerisinde küçülmeye gitmiştir. Bu durumdan en fazla hizmet sektörünün etkilendiği görülmektedir. Bununla birlikte inşaat ve sanayi sektöründe de 2020 yılı II. çeyrekte istihdamda azalmalar görülürken tarımda aksine bir artış yaşandığı izlenmiştir. Hizmet sektörü 2020 yılının III. çeyreğinden itibaren

yükseliş göstermeye başlamış ve istikrarlı bir şekilde yükseliş göstererek devam ettiği görülmektedir. 2022 yılı I. çeyrekte hizmet sektöründeki istihdam sayısı 16 milyon 867 bin kişiye ulaşmıştır. İnşaat sektörü 2020 yılının II. çeyreğinde düşüş göstermekle birlikte aynı yılın III. çeyreğinden itibaren tekrar yükseliş trendine girmiştir. Hizmet sektörü kadar hızlı bir yükseliş göstermese de toplam istihdam içerisinde %5-%6 oranlarında istihdam gerçekleştirmektedir. Sanayi sektörü de inşaat sektöründe olduğu gibi belirli bir seviye arasında takılı kalmış olsa da pandeminin etkilerinden sıyrılıp toparlanmaya başladığı ve yükseliş trendi izlediği görülmektedir. Tarım sektöründe durum daha farklı görülmektedir. Pandeminin yoğunlaştığı dönemde tarım istihdamında artış görülmesine karşın 2020 yılının IV. çeyreğinden itibaren düşme eğilime girmiş bir sonraki çeyrekte tekrar yükselmiş ve dalgalı bir seyir izleyerek tarımda ciddi anlamda azalmalar yaşanmaya başlamıştır. 2022 yılı I. çeyrekte tarım istihdamı 4 milyon 833 bin kişi olarak gerçekleşmiştir ve bu sayı tablodan daha net görüleceği üzere 2020 yılı III. çeyrekte gerçekleşen istihdam sayısına yakın düzeydedir. Yani yaklaşık olarak 2 yıl önceki istihdam seviyesiyle aynı düzeyde gerçekleşmesi tarım için yeni düzenlemeler, politikalar gerektirdiğini işaret etmektedir.

Hizmet sektörünün alt dallarındaki durum ise şekil 10'da 2021 yılı ilk çeyrekten 2022 yılının 1.çeyreğini kapsayacak şekilde verilmiştir. Pandeminin etkilerinin derinden hissedildiği hizmet sektörünün alt kırılımlarına bakıldığında pandeminin gerektirdiği kısıtlamaların son bulması hizmet sektöründe iyileşmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Ekonomik faaliyet alanlarına göre istihdam edilen grup arasında 2021 yılı I. çeyrek ile 2022 yılı I. çeyrek arasındaki değişim oranlarında en fazla istihdam kaybını 208 bin kişilik kayıpla tarım, ormancılık ve balıkçılık alanı olmuştur. Bu sayıyı 7 bin kişilik kayıp yaşayan inşaat ve 6 bin kişi kayıpla bilgi iletişim takip etmektedir. Son 1 yıl içerisinde istihdamda en fazla artışın yaşandığı ekonomik faaliyet alanı olarak 572 bin kişi ile imalat sektörü olmuştur. Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri 506 bin kişi, toptan ve perakende ticaret faaliyetleri 331 bin kişilik istihdam artışı gerçekleştirmiştir. Toplam istihdama bakıldığında 2021 yılı I. çeyrekte 27 milyon 391 bin olan istihdam sayısı 2022 yılı 1. çeyrekte 2 milyon 27 bin kişilik artışla 29 milyon 418 bin kişi olarak gerçekleşmiştir.

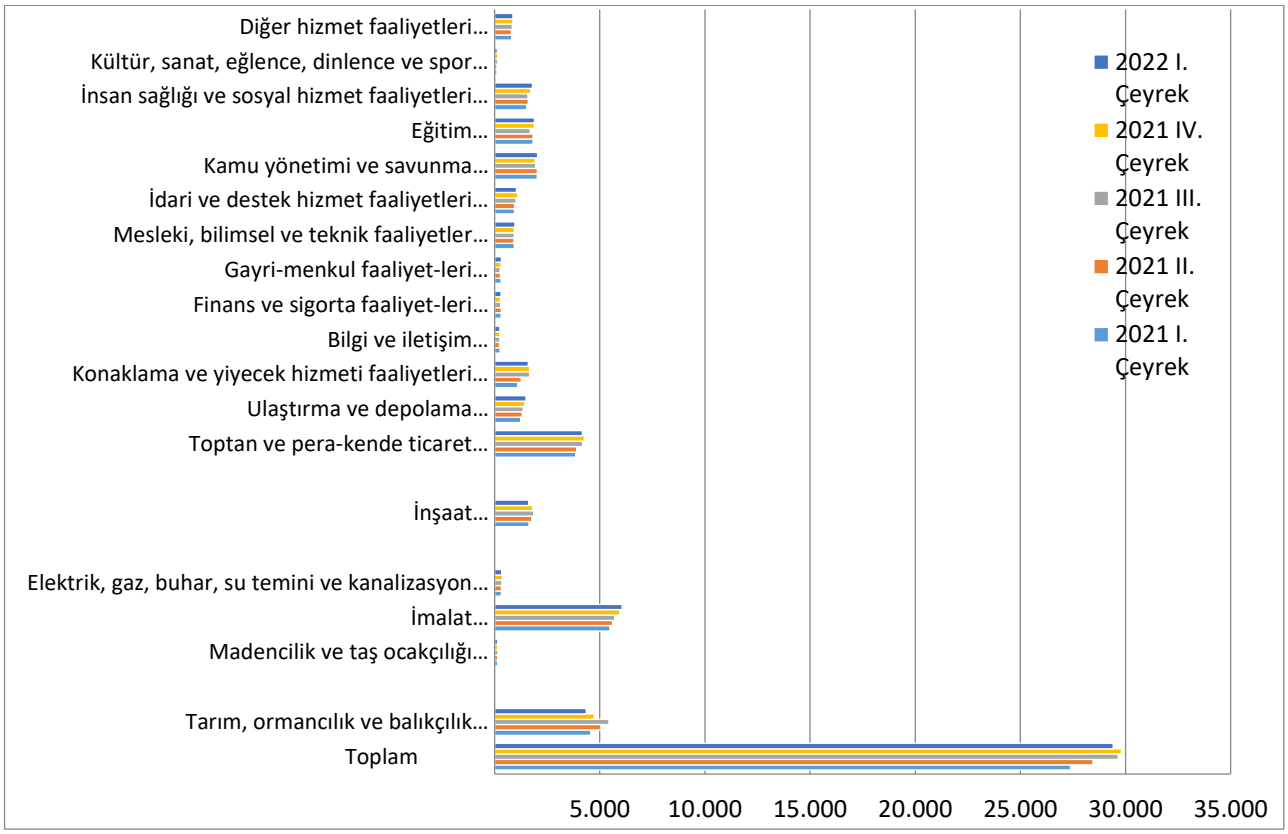

Şekil 10. Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre İstihdam Edilenler (Bin Kişi)
Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

İçerisinde bulunduğumuz COVID-19 Pandemisi her alanda olduğu gibi istihdamın sağlanmasında büyük katkılar sağlayan turizm sektöründe de derin etkiler oluşturmuştur. COVID-19 tedbirleri kapsamında getirilen seyahat kısıtlamaları, uluslararası sınırların kapatılması turizm sektörünü durma noktasına getirmiştir. Dolayısıyla yaşanan iş ve gelir kayıplarının yansımaları GSYİH' da azımsanamayacak boyutta gerçekleşmiştir (Öktem,2021:165).

Tablo 9. Yabancı Ziyaretçi ve Yurtdışında İkamet Eden Vatandaş Ziyaretçilerden Elde Edilen Turizm Geliri, Gideri ve Ortalama Harcamanın Yıllara göre Dağılımı

		2019	2020	2021	2022 (OCAK-Mart)
TOPLAM	**GELEN ZİYARETÇİ SAYISI**	51 747 198	15 971 201	30 038 961	6 311 453
	ÇIKAN ZİYARETÇİ SAYISI	51 860 042	15 826 266	29 357 463	6 451 657
	TURİZM GELİRİ (1000 $)	34 520 332	12 059 320	24 482 332	5 454 488
	ORTALAMA HARCAMA ($)	666	762	834	845
	TURİZM GELİRİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (%)	4,6	1,7	3,1	-
	TURİZM GİDERİ[4] (MİLYON $)	4 404	1 105	1 852	665
YABANCI[1]	**TURİZM GELİRİ (1000 $)**	28 704 946	9 097 118	18 790 273	4 158 318
	ORTALAMA HARCAMA($)	642	716	785	841
VATANDAŞ[2]	**TURİZM GELİRİ (1000 $)**	5 688 271	2 886 859	5 576 964	1 280 781
	ORTALAMA HARCAMA($)	796	926	1 029	849
YABANCI+ VATANDAŞ[3]	**GSM+MARİNA HİZMET HARCAMALARI(1000$)**	127 116	75 343	115 095	15 389

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri
NOT : "Çıkış Yapan Yabancı Ziyaretçiler Anketi" sonucu elde edilen gelirdir.
1 - Çıkış Yapan Yabancı ziyaretçilerden elde edilen gelir.
2 - Yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edilen gelir.
3 - GSM Dolaşım Harcamaları ile Marina Hizmet Harcamaları Toplam Gelirde Yer Almakta Olup, Yabancı - Vatandaş Ayrımı Verilememektedir.
4 - Yurtiçi ikametli vatandaşların yurtdışında yapmış olduğu harcamalardır.

Tablo 9'da verilen turizm istatistiklerine göre, 2019 yılında 51 milyon civarında gerçekleşen toplam gelen ziyaretçi sayısının 2020 yılında azalarak 15 milyon civarında gerçekleştiği görülmektedir. 2020 yılının 2. Çeyreğinde sınırların kapalı olması sebebiyle anket çalışmasının yapılamaması bu çeyrekteki verilerin hesaplanamamasına sebep olmuştur. 2020 yılında gerçekleşen turizm 12 059 320 bin$'lık gelirin 9 097 118 bin $'lık kısmı yabancı ziyaretçilerin turizm gelirlerinden oluşmaktadır. Ortalama harcama ise 716 $ olarak hesaplanmıştır. 2021 yılında gelen toplam gelen ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre 2 katına çıkarak 30 milyon 38 bin 961 kişi olarak gerçekleştiği görülmektedir. 24 482 332 bin $ olan toplam turizm gelirinin 18 790 273 bin $'lık kısmını yabancı ziyaretçilerden elde edilen gelir oluşturmaktadır. 2022 yılının Ocak-Mart dönemini kapsayan verilere bakıldığında turizm gelirinin 5 454 488 bin $ olarak gerçekleştiği ve ortalama harcamanın 845 $ olduğu görülmektedir. Bu turizm gelirinin 4 158 318 bin $'lık kısmının yabancı ziyaretçilerden elde edilen gelir olmasını ülkemiz için avantaj olarak görebiliriz. Turizm gelirinin GSYİH içerisindeki paya baktığımızda 2019 yılında %4,6 iken pandeminin gölgesinde geçen 2020 yılında %1,7 ve 2021 yılında %3,1'lik paya sahip olduğu hesaplanmıştır.

5. SONUÇ

COVID-19 Pandemisi ülkemizde ilk görüldüğü tarihten itibaren psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik her alanda etkisini hissettirmiştir. Başta sadece sağlık sistemini etkileyen bir kriz olarak düşünüldüğü ve bu derece olumsuz sonuçlar doğuracağı tahmin edilmediği için COVID-19'a karşı alınan tedbirler yetersiz kalmıştır. Bu durum sadece Türkiye için değil tüm dünya için geçerlidir. Çünkü bütün ülkeler benzer tedbirleri uygulamıştır ancak COVID-19'un yayılmasına engel olunamamış ve COVID-19 gerçeği ile karşı karşıya kalmışlardır. Böylece büyük bir ekonomik kriz kapıya dayanmıştır. COVID-19 vaka sayılarının gün geçtikçe artması ve COVID-19'a bağlı ölüm sayılarında yaşanan artışlar dolayısıyla COVID-19'un yayılmasını önlemek için çeşitli tedbirler alma yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda uygulanan sosyal mesafe kuralları, karantina uygulamaları, sokağa çıkma yasakları, bazı işyerlerinin kapanması işgücü piyasasını derinden etkilemiştir.

COVID-19 Pandemisinin gölgesinde geçen 2020 yılı özellikle 2. çeyreği bütün sektörlerde olumsuzluklarla sonuçlanmıştır ancak en çok etkilenen hizmet sektörü olmuştur. Küçülme yaşanmış, kapanmalar dolayısıyla istihdamda azalmalar yaşanmış, ticaret ve üretim zaman zaman durma noktasına gelmiştir. İlgili kurumların açıklamış oldukları verilere göre dış ticarette, doğrudan yabancı yatırımlarda, turizmde azalmalar yaşanırken 2020 yılının 3.çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre büyüme gerçekleşerek ekonominin toparlanma sürecine girdiğini söyleyebiliriz. Ancak bu durum COVID-19'un etkilerinin geçtiği anlamına gelmemektedir. 2021 yılının 2020 yılına göre daha iyi geçtiği görülmektedir. GSYH'de az da olsa artışlar yaşanması, yabancı yatırımların artış seyrine girmesi, dış ticaret verilerindeki artışlar ekonomide 2020 yılına göre düzelmeler yaşandığını göstermektedir. Ancak yabancı yatırımların sermaye yatırımı şeklinde gerçekleşmesinin yanı sıra yakın düzeylerde gayrimenkul yatırımı şeklinde de gerçekleşmesi ekonomik açıdan artı sağlamadığı için yatırımlar konusunda yapılacak yeni teşvik ve politikalarla sermaye yatırımına teşvik sağlanmalıdır. İhracat verilerinde yaşanan artış olumlu bir durum iken ithalat verilerindeki artışın ihracattan daha fazla gerçekleşmesi ekonomimiz için istenmeyen bir durumdur. Enflasyon oranlarında 2021 yılı içerisinde artışlar görülmektedir. Bu artışlar aynı yılın son çeyreğinde döviz

kurlarında yaşanan hareketlilik sebebiyle Türk Lirasının hızla değer kaybı yaşaması piyasalarda enflasyonist baskı oluşturmuş ve enflasyon oranlarında ciddi artışlar yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum 2022 yılında da etkisini hız kesmeden sürdürmeye devam etmektedir. Öyle ki son açıklanan verilere göre 2022 Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre TÜFE'nin %69,97 oranında artış gösterdiği izlenmiştir. ÜFE'deki yıllık değişim ise %121,82 olarak gerçekleşmiştir.

İstihdamın sektörel dağılımına baktığımızda, toplam istihdamın 2020 yılı 2. Çeyrek sonrasında toparlanma yaşayarak artış eğilimine girdiği görülürken, tarım sektöründe yaşanan istihdamdaki azalmalar göze çarpmaktadır. 2020 yılından itibaren dalgalı bir seyir izleyen tarım istihdamı, 2021 yılı 4. çeyrekten itibaren keskin bir düşüş eğilimine girmiştir. İnşaat sektöründeki istihdam yatay yönlü ilerleme kaydederken, sanayi sektörü istihdamı düşük oranlarda da olsa artış eğilimine girmiştir. COVID-19'dan en çok etkilenen hizmet sektörü ise tarım sektöründeki düşüşün aksine net ve istikrarlı bir şekilde artış eğilimine girmiştir. Son zamanlarda gündemde olan hayat pahalılığı ve piyasalar üzerindeki enflasyonist baskı hayatımızın her alanını etkileyerek olumsuz sonuçlar doğurmaya devam etmektedir. Üretici enflasyonunun artışla devam etmesi tarım sektörünü içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Çünkü maliyetlerin sürekli artması çiftçiyi zor durumda bırakmakta ve tarımsal üretimi azaltmaktadır. Üretimi az olan ürünlerin fiyatı yüksek olacak ve kısır döngü haline gelen durum ekonomiyi daha büyük bir çıkmaza sürükleyecektir. Dolayısıyla tarım ülkesi olan Türkiye'nin bu avantajını kullanabilmesi için tarımda yeni teşvik ve destek politikaları oluşturularak tarımın eski önemine kavuşması sağlanmalıdır. Bu durumda tarımdaki istihdam da artacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, G. (2021). "COVID-19 Önlemlerinin Dış Ticaret İşlemlerine Etkisinin Değerlendirilmesi", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,17(2),506-539.

Duran, M. S. & Acar, M. (2020). "Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: COVID-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri", International Journal of Social and Economic Sciences, 10(1), 54-67.

Durgan, S. (2016). "Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi", Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No: 2954.

Kaymaz, V. (2021). "COVID-19 Enflasyon Sepeti", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (60), 735-753.

Öktem, H. (2021). "Covıd-19 Pandemisinin Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik Üzerine Etkileri", COVİD-19 Pandemisinin Ekonomik, Politik ve Yönetsel Etkileri, 7-8 Ekim 2021, S. Aslan, P. Karatay Gögül, Y. Yılmaz ve D. Yaman Songur (Editörler), Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ss.160-170, Diyarbakır.

Özcan Han, F. & Avunduk, H. (2021). "COVID-19'un İşgücü Piyasasına Etkileri: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 19(2), 365-385.

Şahin, S. & Akdağ, A.A. (2021). "Uluslararası Ekonominin COVID-19'a Karşı Piyasalardaki Durumunun Yatırımlar Perspektifinden İncelenmesi", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,6(2),284-296.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022), Türkiye Ekonomisinde Haftalık Gelişmeler ve Genel Görünüm Raporu 13 Mayıs 2022, https://www.sbb.gov.tr/

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html E.T. 21.05.2022

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022a), Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri, https://sanayi.gov.tr/

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı(2022b), Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, Nisan 2022, https://sanayi.gov.tr/

T.C. Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret Veri Bülteni, Nisan 2022, https://ticaret.gov.tr/

TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Enflasyon Raporu-II, 28 Nisan 2022, https://www.tcmb.gov.tr/

Tuna, K. (2021). "COVID-19 Pandemisinin Türkiye'de Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerine Etkileri", İstanbul İktisat Dergisi- Istanbul Journal of Economics, 71(1), 191-230. https://doi.org/10.26650/ISTJECON2021-933821

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü İstatistikleri, I. Çeyrek: Ocak- Mart, 2022

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü İstatistikleri, Mart 2022 Haber Bülteni

TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu, Dönemsel GSYH, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık 2021 Haber Bülteni

TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu, Tüketici Fiyat Endeksi, Nisan 2022 Haber Bülteni